

๕๑. พระอรหันต์พร้อมด้วยจตุปฏิสัมภิทาญาณ

The Worthy One with Analytic Insights

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

เมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น จุดหมายเบื้องต้นแห่งปฏิบัติอันยิ่ง คือ การบรรลุถึงความตรัสรู้ซึ่ง “พระอรหันต์พร้อมด้วยจตุปฏิสัมภิทาญาณ” หมายถึง พระอรหันต์ผู้มีปัญญาแตกฉานใน ๔ ด้าน คือ “อรรถปฏิสัมภิทา-สัมมปฏิสัมภิทา-นิรุตติปฏิสัมภิทา-ปฏิภาณปฏิสัมภิทา” แต่ในทางปฏิบัตินั้น ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนาต้องพัฒนาตนเองให้ถึงพร้อมความเจริญไปพลุลัยด้วยความประพฤติที่ดั่งงามและปัญญาหรือวิชาความรู้ที่หมายถึง “ความรู้แจ้งโลก” ซึ่งเป็นความรู้แตกฉานทั้งทางโลกและทางธรรม อันเป็นผู้รู้แห่งพุทธะ ที่เริ่มลำดับจาก “โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหันต์” อนึ่ง คำว่า “พุทธะ” ย่อมหมายถึง (๑) “ผู้รู้” คือ ผู้ถึงพร้อมด้วยอธิปัญญา “สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ” (๒) “ผู้ตื่น” คือ ผู้ถึงพร้อมด้วยการปรารถนาความเพียรในการสร้างความคิดด้วยศรัทธาและฉันทะที่แรงกล้า มุ่งมั่นทำความเพียรด้วยอธิศีล “สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ” และ (๓) “ผู้เบิกบาน” คือ ผู้ถึงพร้อมด้วยอธิจิตต์ “สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ” กล่าวโดยย่อ คือ การก้าวสู่กระแสนิพพานด้วยความถึงพร้อมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา ที่เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยอัฏฐังคิกมรรค” อันแสดงถึงคุณบทแห่งบุคคล คือ “มัคคสมังคีแห่งมรรคญาณ” (อัญญมัคคังควิภาวนญาณ-ญาณทำให้แจ้งซึ่งองค์แห่งมรรค ๘) และ “ผลสมังคีแห่งผลญาณ” ซึ่งเป็นปัญญาหลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ “วิวัฏฏะ-ขันธวินิมุตติ” (ภาวะที่ปราศจากกิเลสขั้น) ที่เรียกว่า “อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข” เมื่อจิตใจเบิกบาน ผ่องใส ด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยดีแล้ว ย่อมเห็นความสำคัญในการรักษาศีลอันเป็น “จรรยา” คือ ความประพฤติที่จะนำไปสู่การเรียนรู้พิจารณาธรรมทั้งหลายตามที่เป็นจริง คือ เกิด “ปัญญาเห็นธรรม” และ “ปัญญาตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ” เรียกโดยรวมว่า “วิชา” คือ ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ ซึ่งเริ่มต้นจาก “ดวงตาเห็นธรรม-เห็นปฏิจาสมุปบาท” (ธรรมจักขุ) มี “อาโลโกตัญญา” คือ แสงสว่างแห่งปัญญาหยั่งรู้ เกิด “ปัญญา ๓ = จินตามยปัญญา (โยนิโสมนสิการ) - สุตมยปัญญา (ปรโตโฆสะ) - ภาวนามยปัญญา (วิปัสสนาญาณ)” ที่เป็นบาทฐานให้เกิด “ญาณในวิปัสสนา-โสภสญาณ-วิปัสสนาญาณ ๘” จนเกิดความรู้แจ้ง “วิชา ๓” คือ “บุพเพนิวาสานุสสติญาณ-จุตูปปาตญาณ-อัสวักขยญาณ” และ “วิชา ๘” คือ “วิปัสสนาญาณ (ญาณในวิปัสสนา) - มโนมยิทธิ (ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ) - อิทธิวิชา (อิทธิวิธี-แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้) - ทิพพโสต (หูทิพย์) - เจโตปริยญาณ (ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้) - บุพเพนิวาสานุสสติ (ระลึกชาติได้) - ทิพพจักขุ (ตาทิพย์) - อัสวักขยญาณ (ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ)” จนสามารถบรรลุถึงคุณสมบัติความเป็นพระพุทธเจ้า คือ “จักขุ ๕” ได้แก่ (๑) มังสจักขุ-ตาเนื้อ (๒) ทิพพจักขุ-ตาทิพย์ (๓) ปัญญาจักขุ-ตาปัญญา (๔) พุทธจักขุ-ตาพระพุทธเจ้า (๕) สมันตจักขุ-ตาเห็นรอบ ทั้งหลายทั้งปวงนั้น ย่อมเริ่มต้นจากปัญญา ดำเนินด้วยปัญญา และนำไปสู่ปัญญาอันยิ่ง.

บทความที่ ๕๑ ประจำปี ๒๕๕๘ – พระอรหันต์พร้อมด้วยจตุปฏีสัมภิกขุญาณ

เมื่อพิจารณาถึงความเป็นพระอรหันต์นิคชาสปที่บรรลุสมณธรรมด้วยจตุปฏีสัมภิกขุญาณนั้น ย่อมเป็นขั้นแรกที่บ่งบอกถึง “ความเป็นผู้รู้แห่งพุทธะ” ที่เรียกว่า “ปฏีสัมภิกขุปตตะ” (ข้อ ๕ ในอรหันต์ ๕) คือ ผู้บรรลุปฏีสัมภิกขา ๔ ซึ่งเป็นคุณชาติอันสาวกพึงบรรลุของพระเถระ – *พระอเสขะและพระเสขะ* – ด้วย ซึ่งต้องบรรลุในอริยธรรม ได้แก่ “*วิชา ๓-ปฏีสัมภิกขา ๔-อภิญญา ๖-โลกุตระธรรม ๘*” กล่าวโดยย่อ การถือเพศสมณะในพระพุทธศาสนานั้น การบำเพ็ญเพียรภาวนาที่เข้าถึงภูมิแห่งวิปัสสนาได้นั้น ต้องมีปรีชาสามารถที่จะบรรลุ “วิชา” หมายถึง *ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ ปัญญาหยั่งรู้ตามเป็นจริง* นั่นคือ “*วิชา ๓-วิชา ๘*” ได้ในเบื้องต้น อันประกอบด้วยข้อประพฤติปฏิบัติด้วยเครื่องปฏิบัติอันยิ่งเพื่อให้บรรลุวิชา ด้วย “*จรณะ ๑๕*” อันเป็น “*เสขปฏิบัติทา*” คือ ทางดำเนินของพระเสขะหรือข้อปฏิบัติของพระเสขะที่กระทำอย่างสืบเนื่องอยู่เรื่อยๆ เป็นนิตย์ ได้แก่ “*ศีลสัมปทา ๑*” คือ ความถึงพร้อมด้วยศีล “*อปัณณกปฏิบัติทา ๓*” คือ *อินทริยสังวร-โภชนามัตตัญญูตา-ชาคริยานุโยค “สัตถธรรม ๗*” คือ *ศรัทธา-หิริ-โอตตปปะ-พหุสุต-วิริยารัมภะ-สติ-ปัญญา* และ “*ฌาน ๔*” คือ *ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน* ทั้ง “*วิชาและจรณะ*” นี้ ถือเป็นเรื่อง “*พุทธคุณ*” (ข้อ ๓ ในพุทธคุณ ๘) ในข้อ “*วิชชาจรณสมุปนโน*” (พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น) ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ประกอบด้วย “*วิชา ๓*” หรือ “*วิชา ๘*” และ “*จรณะ ๑๕*” อันเป็นปฏิบัติเครื่องบรรลุวิชานั้น นั่นคือ “*มีความรู้ประเสริฐ พร้อมด้วยความประพฤติประเสริฐ*” ในทางตรงกันข้ามนั้น พระตถาคตตรัสสั่งสอน (แต่พระอุบาลี) ให้ภิกษุทั้งหลายไม่พึงสนทนากับภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ได้แก่

- (๑) เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยกองศีล ของพระอเสขะ
- (๒) เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ ของพระอเสขะ
- (๓) เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยกองปัญญา ของพระอเสขะ
- (๔) เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ ของพระอเสขะ
- (๕) เป็นผู้ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ ของพระอเสขะ

และไม่ควรพึงสนทนากับภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อีกหมวดหนึ่ง ได้แก่

- (๑) ไม่เป็นผู้บรรลุอรหัตตปฏีสัมภิกขา
- (๒) ไม่เป็นผู้บรรลุธรรมปฏีสัมภิกขา
- (๓) ไม่เป็นผู้บรรลุอนุรุตติปฏีสัมภิกขา
- (๔) ไม่เป็นผู้บรรลุปฏิภาณปฏีสัมภิกขา
- (๕) ไม่พิจารณาจิตตามที่วิมุตติ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงชี้แนะให้คบบัณฑิตหรืออุคตมบุรุษผู้มีปัญญาเห็นธรรม คือ ผู้มีปัญญา มาก (มหาปัญญา) นั่นคือ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติถูกต้องด้วย “*วิชาและจรณะ*” หรือประกอบด้วย “*สมถพละ*” และ “*วิปัสสนาพละ*” นั่นเอง อนึ่ง พระพุทธองค์ทรงชี้แนะให้พึงสนทนากับภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ ได้แก่

- (๑) เป็นผู้ประกอบด้วยกองศีล ของพระอเสขะ
- (๒) เป็นผู้ประกอบด้วยกองสมาธิ ของพระอเสขะ
- (๓) เป็นผู้ประกอบด้วยกองปัญญา ของพระอเสขะ
- (๔) เป็นผู้ประกอบด้วยกองวิมุตติ ของพระอเสขะ
- (๕) เป็นผู้ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัตสนะ ของพระอเสขะ

และควรพึงสนทนากับภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ อีกหมวดหนึ่ง ได้แก่

- (๑) เป็นผู้บรรลอรุทธปฏิสัมภทา
- (๒) เป็นผู้บรรลุธรรมปฏิสัมภทา
- (๓) เป็นผู้บรรลุนิรุตติปฏิสัมภทา
- (๔) เป็นผู้บรรลุปุทธิภาณปฏิสัมภทา
- (๕) พิจารณาจิตตามที่วิมุตติ-ความเป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนาทั้งฝ่าย “อุบาสิก-อุบาสิกา” และฝ่ายสมณเพศหรือฝ่าย “ภิกษุ-ภิกษุณี” ที่เรียกรวมว่า “พุทธบริษัท ๔” จึงต้องพัฒนาตนให้ถึงพร้อมด้วย “พระธรรมขั้น ๕” (ศีลขั้น-สมาธิขั้น-ปัญญาขั้น-วิมุตติขั้น-วิมุตติญาณทัตสนขั้น) และ “ปฏิสัมภทาญาณ” (อรรถปฏิสัมภทา-ธัมมปฏิสัมภทา-นิรุตติปฏิสัมภทา-ปุทธิภาณปฏิสัมภทา) นั่นคือ (๑) “อรรถปฏิสัมภทา” คือ รู้แจ้งในผลวิบากแห่งธรรมทั้งหลายที่จะเกิดขึ้น ได้แก่ อกุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรม อันส่งผลให้เห็นภพภูมิของจิตใน “ภูมิ ๔” ได้แก่ “กามาวจรภูมิ-รูปาวจรภูมิ-อรุพาจรภูมิ-โลกุตตรภูมิ” ตามลำดับ จนถึงการตรัสรู้ถึง “ปรินิพพาน” อันเป็นปรมัตตปฏิปทาแห่งพุทธกิจนี้ (๒) “ธัมมปฏิสัมภทา” คือ รู้แจ้งในเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดธรรมทั้งหลาย ด้วยทำให้มาก เจริญให้มาก ด้วย “โยนิโสมนสิการ” (๓) “นิรุตติปฏิสัมภทา” คือ รู้แจ้งในคำที่อธิบายธรรม ที่เรียกว่า “ธัมมนิรุตติ” จนถึงสภาวะธรรมที่เหนือบัญญัติ โดยเข้าใจถูกต้องตาม “ปรมัตตสัจจะ” และ (๔) “ปุทธิภาณปฏิสัมภทา” คือ รู้แจ้งในปัญญาหยั่งรู้ คือ “ปัญญาญาณ-ปัญญาวิปัสสนา” ซึ่งประกอบด้วย “ทักษะกระบวนการคิด” (ข้อ ๓ ในทักษะการคิดขั้นสูง) ได้แก่ (๑) คิดวิจารณ์ญาณ (๒) คิดตัดสินใจ (๓) คิดแก้ปัญหา (๔) คิดวิจัย (๕) คิดริเริ่ม (๖) คิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ “ปัญญา ๓” โดยตรง ได้แก่ (๑) จินตามยปัญญา-โยนิโสมนสิการ (๒) สุตมยปัญญา-ปรโตโมสะ ซึ่งต้องพัฒนาควบคู่ไปกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยเฉพาะความก้าวหน้าทางชีวเคมีและนิวเคลียร์โมเลกุล ที่นักวิทยาศาสตร์ได้พัฒนาไปถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับ “แบคทีเรียในเซลล์” (Mitochondria = a structure found in large numbers in most cells, in which respiration [metabolism] and energy production occur) ซึ่งอยู่ในวงนอก Nuclear Membrane คือ Plasma Membrane ที่ควบคู่กับหน่วยโครงสร้าง DNA [Desoxyribonucleic Acid เป็น Nucleic Acid] และ RNA [Ribonucleic Acid เป็น Nucleic Acid ที่สำคัญเกี่ยวกับการสังเคราะห์โปรตีนในเซลล์] ซึ่งทั้ง DNA กับ RNA จะอยู่ใน Nuclear Membrane ที่ประกอบด้วย

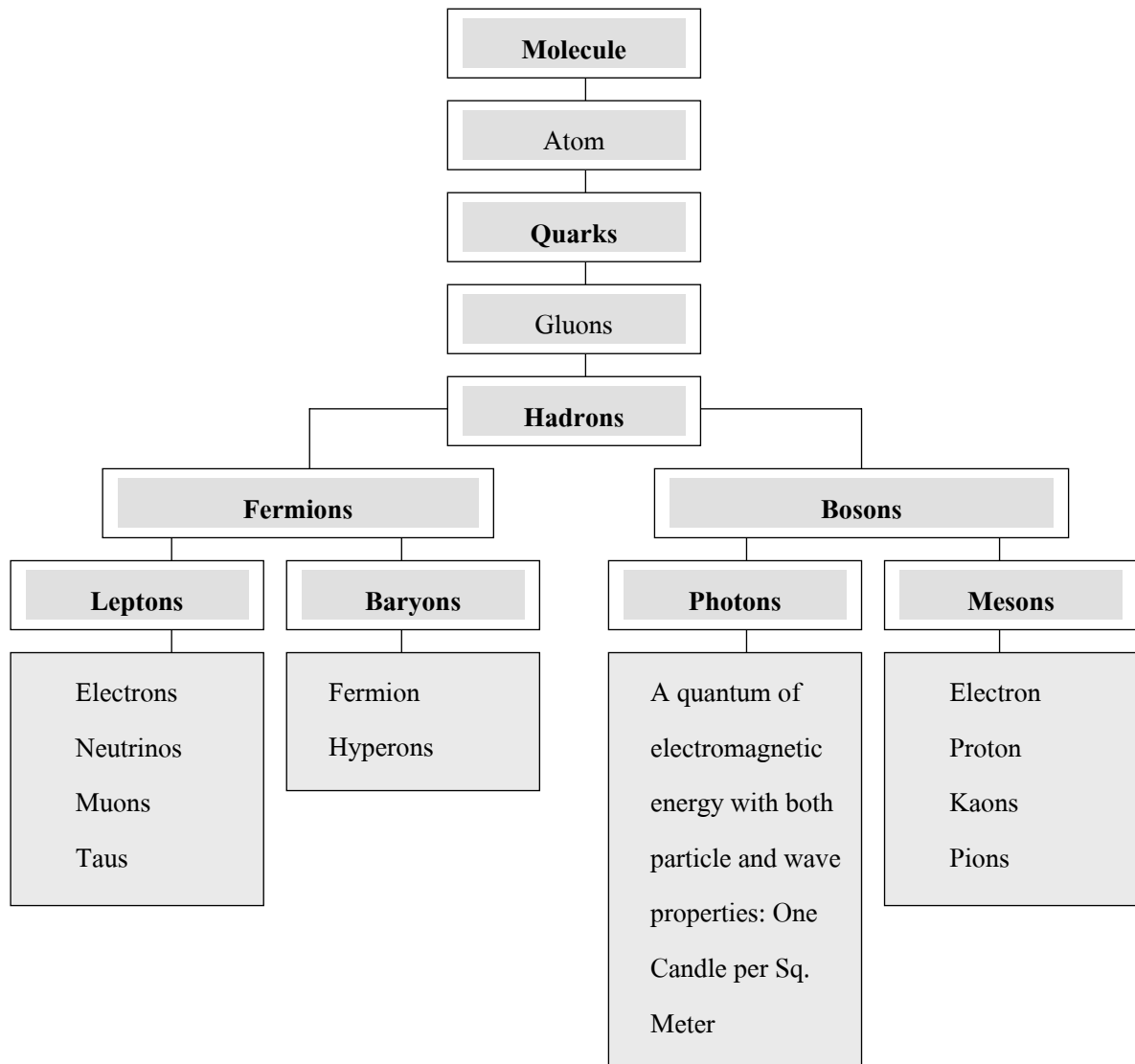

Gene [Genetic Code คือ องค์ประกอบทางเคมีจำนวน ๔ ตัว ที่อยู่ในโมเลกุลขนาดใหญ่ของ DNA ที่ถ่าย ข้อมูลกรรมพันธุ์ให้กับเซลล์ต่างๆ ด้วยการสังเคราะห์ด้วย RNA] พร้อมด้วย Chromosome กับ Nucleolus และ (๓) **ภาวนามยปัญญา** ที่เป็นองค์ความรู้ในการเจริญวิปัสสนาด้วยการเห็นโดยปริชาหยังรู้ นั่นคือ **“ญาณ”** เช่น **“กลาปวิปัสสนาญาณ”** ที่พิจารณารูปธรรมที่เป็นอินทริยสาร **“ชีวิตินทริย”** ดังนั้น จะเห็นได้ว่า **“ปัญญา ๓”** ต่างเป็นปัจจัยเอื้อสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพราะเป็น **“ปัญญาเห็นธรรม”** ทั้งฝ่าย (๑) **“โลกียปัญญา”** คือ ความรู้ที่เกี่ยวกับทางโลก ที่เรียกว่า **“ปัญญาสามัญ”** หรือ **“โลกยธรรม”** กับ (๒) **“โลกุตตรปัญญา”** คือ ความรู้ที่เหนือวิสัยทางโลก คือ **“โลกุตตรธรรม”** นั่นคือ ยิ่งมีองค์ความรู้ทางโลกมากมายเท่าไร ก็ยิ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิด **“ภาวนามยปัญญา”** ได้รวดเร็วเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนาอย่าหลงประเด็น ไปสำคัญผิดในเรื่ององค์ความรู้อันเกิดจากความรู้ทาง วิทยาศาสตร์ หรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ อันเป็น **“ปัญญาสามัญ”** ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ ทางระเบียบวิธีการวิจัย ไม่ใช่ **“อธิปัญญา”** (ปรมัตตัจจะ = ปรมัตตธรรม ๔ ได้แก่ จิต-เจตสิก-รูป-นิพพาน) หรือ **“ปัญญาวิปัสสนา”** อันเกิดจากความบริสุทธิ์ของจิตอันยิ่ง **“อธิจิตต์”** (สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ) ที่เรียกว่า **“ภาวนามยปัญญา-ภาวนามยญาณ”** ที่ประกอบด้วย (๑) **โลกียญาณ** (โศฬสญาณ-ญาณ ๑๖-วิปัสสนาญาณ ๕ ยกเว้น มรรคญาณ-ผลญาณ) และ (๒) **โลกุตตรญาณ-โลกุตตรปัญญา-โลกุตตรธรรม** (มรรค ๔-ผล ๔-นิพพาน ๑ รวมทั้ง อาสวักขยญาณ ๑ โพธิปักขิยธรรม ๓๗) ได้แก่ สติปัญฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อธิบาท ๔ อินทริย ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ มรรคมองค์ ๘) ในทางตรงกันข้าม แนวทางหรือวิธีการสืบค้นความรู้ทางโลก (**ปัญญาสามัญ = จินตามยปัญญา-ความรู้สืบเนื่องในตนเอง** จากการทำ **“โยนิโสมานสิการ”** กับ **สุตมยปัญญา-ความรู้เกิดจากการเรียนรู้ ศึกษา วิจัย ค้นคว้า** จากผู้อื่นหรือ ฟังจากผู้รู้หรือปราชญ์ ที่เรียกว่า **“ปรโตโฆสะ”**) ซึ่งในปัจจุบันได้พัฒนาอย่างก้าวกระโดดในด้านวัตถุนิยม (รูปธรรม) อย่างเช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีใน **“ศาสตร์สาขาชีวเคมี”** (Biochemistry) หรือ **“ศาสตร์สาขานิวเคลียร์ฟิสิกส์”** (Nuclear Physics) ที่เข้าใจถึงเรื่อง โครงสร้างอนุ (โมเลกุล) หรืออะตอม (Atom) จนถึงความเข้าใจเกี่ยวกับ **“จุลินทริยในเซลล์”** (Mitochondria) ซึ่งเป็นศาสตร์ใหม่ คือ **“นาโนเทคโนโลยี”** (Nanotechnology) จนข้ามเส้นพรมแดนระหว่างรูปธรรมกับนามธรรมไปสู่เรื่อง **“วิศวกรรมพันธุกรรม”** (Genetic Engineering) เช่น ความก้าวหน้าทางแพทยศาสตร์ คือ การปลูกถ่ายเซลล์ (Stem-Cell Cloning) เพื่อ ต่ออายุให้ยืดยาวนานขึ้น (ซึ่งยังเข้าใจไม่ถึงเรื่อง **“จิตวิญญาณ”** ที่มีอำนาจเหนือรูปกายหรือสรีระร่างกาย เช่น ในขบวนการแบ่งตัวของเซลล์เม็ดเลือดหรือระบบการสร้างเซลล์ใหม่ที่มีการถ่ายทอดรหัสพันธุกรรมจาก เซลล์ต้นแบบเพื่อรักษาระบบร่างกายที่สัมพันธ์กันทั้งระบบชีวิตตามลำดับ เช่น Nucleus, DNA, RNA, Gene, Chromosome, Nuclear Membrane, Cytopasm, Mitochondria (สามารถแบ่งตัวเพิ่มใหม่ได้), Ribosomes, Lysosome, Centrioles, Enoplasmic Reticulum, Golgi Apparatus, Plasma Membrane, Cell, Organism, Body, Human Being (ซึ่งเรียงลำดับจากหน่วยที่เล็กที่สุดจนถึงความเป็นตัวตนของมนุษย์เชิงกายภาค) ในโลกแห่งสสารวัตถุนั้น องค์ความรู้ทางศาสตร์สาขานิวเคลียร์ฟิสิกส์ ได้ศึกษาองค์ประกอบภายใน Nucleus

(สสารวัตถุไม่ประกอบด้วยสารอินทรีย์) ดังภาพประกอบข้างล่างนี้

ภาพประกอบ ๑: ระบบโครงสร้างโมเลกุลเชิงนิวเคลียร์ฟิสิกส์

อนึ่ง องค์ความทั้งหมดทางวิสัยโลกนั้น เป็นความรู้ที่ประกอบด้วยเจตนาที่มีกิเลสตัณหาครอบงำคุ่มเร้า จิตใจเพื่อเอาชนะอำนาจธรรมชาติ หรือเพื่อจุดประสงค์เชิงการค้า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่จึงเป็นเรื่องกิเลสตัณหาของมนุษย์ ที่เป็นทฤษฎีที่ถ้อยผิด “มิจฉาทิฏฐิ” อันแตกต่างจากแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาที่ต้องการพัฒนาตนเอง (จิตใจ) ให้หลุดพ้นจากความนึกคิดแบบวิสัยโลก (โลกธรรม ๘) เพื่อเข้าสู่กระแสนิพพานเป็นหลัก คือ “ความหลุดพ้นจากทุกข์” (อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์) แต่เมื่อพิจารณาถึง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ (Advancement of Modern Technology) ด้านสาขาคอมพิวเตอร์ (Computer Science) อินเทอร์เน็ต (The Internet) และ ระบบการสื่อสารผ่านดาวเทียม (Satellite

Telecommunications) ซึ่งได้พัฒนาช่วยส่วนของโลกให้เล็กกลงอยู่ในกำมือ คือ “โทรศัพท์มือถือ” ซึ่งมนุษย์ได้เอาชนะข้อจำกัดทางด้านเวลาและสถานที่ได้แล้ว จนกระทั่งทำลายกำแพงการสื่อสารด้วยภาษาต่างๆ ลงได้เช่นกัน คือ มีโปรแกรม (Programs) หรือ แอปพลิเคชัน (Applications) ที่สามารถแปลภาษาสำคัญต่างๆ ได้ทั่วโลก จึงถึงการสร้างหุ่นยนต์กึ่งมนุษย์ (Humanoid Robot) ที่นำมาใช้ในด้านอุตสาหกรรมด้านการแพทย์ หรือ ด้านการทหาร เป็นต้น ในการพัฒนาปัญญาที่เกิดจากการเจริญภาวนากรรมฐานนั้น เป็นเรื่องของการกำหนดสติ (สติสัมปชัญญะ) ในขณะจิตเป็นอธิจิตต์ (สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ) จิตที่ปราศจากนิวรณ์-อวิชชา-อหิริ-อกุศลธรรมทั้งปวง เพื่อพิจารณา “จิต-ธรรม-สภาวะธรรม-ปรากฏการณ์” ซึ่งเป็นการหยั่งรู้ด้วย “อธิปัญญา” (จักขุ-ญาณ-วิชชา-ปัญญา-อาโลโกสติปัญญา) ที่จิตเป็นกุศลจิต อภัยกตจิต (อาเนญชา-จตุตถฌานกุศลจิต) รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต และ โลกุตตรจิต เป็นสำคัญ โดยเริ่มจากการเจริญ “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” อันเป็นธรรมเครื่องสนับสนุนความตรัสรู้และอริยมรรค เช่น สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นต้น ฉะนั้น ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนากรรมฐานบางคนนั้น จึงสามารถนำองค์ความรู้ที่เกิดในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐานมาใช้พัฒนา “จินตามยปัญญา” (โยนิโสมนสิการ) ได้ ที่ถือเป็นเรื่อง “ปฏิภาณปฏิสัมมิตา” คือ ปัญญาแตกฉานทางไหวพริบหรือเขาวนปัญญา ที่เรียกว่า “ปัญญาอัจฉริยะ” (Genius) หรือ “ปัญญาล้ำเลิศ” (Illuminati) ที่เป็นระดับปัญญาสามัญทางวิสัยโลกได้ ฉะนั้น ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนาจึงจำเป็นต้องมีความถึงพร้อมด้วยจุดปฏิสัมมิตาญาณให้จงได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ปฏิสัมมิตาวิงค์

สุตตันตภาชนีย์

(พระอภิธรรมปิฎก วิงค์ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 515 -536 FILE 78)

“ปฏิสัมมิตา ๔” หมายถึง ปัญญาแตกฉาน ดังนี้

- (๑) “อตลปฏิสัมมิตา” คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปริชาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล
- (๒) “ธัมมปฏิสัมมิตา” คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปริชาแจ้งในหลัก เห็นอรรถาธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้
- (๓) “นิรุตติปฏิสัมมิตา” คือ ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ ปริชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้
- (๔) “ปฏิภาณปฏิสัมมิตา” คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปริชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบซึมซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สบบเหมาะสม เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์

ความรู้แตกฉานในอรรถ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในธรรม ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

ว่าด้วย ปเภทวาระ ๕

๑. สัจจวาระ

ความรู้แตกฉานในทุกข์ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในทุกขสมุทัย ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในทุกขนิโรธ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

๒. เหตุวาระ

ความรู้แตกฉานในเหตุ ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในผลของเหตุ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

๓. ธรรมวาระ

ธรรมเหล่าใด เกิดแล้ว มีแล้ว เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดเฉพาะแล้ว ปรากฏแล้ว ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ธรรมเหล่านั้น เกิดแล้ว มีแล้ว เกิดพร้อมแล้ว บังเกิดแล้ว บังเกิดเฉพาะแล้ว ปรากฏแล้ว ด้วยธรรมเหล่าใด ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

๔. ปัจจยการวาระ (ปฏิจสุมุปปาท ๑๒ = ปฏิโลมปฏิจสุมุปปาท)

ความรู้แตกฉานใน **ขรามธนะ** ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในเหตุเกิดแห่งขรามธนะ ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในความดับแห่งขรามธนะ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในปฏิปทาอันเป็นเหตุให้ถึงความดับแห่งขรามธนะ ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

ความรู้แตกฉานใน **ชาติ** ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในเหตุเกิดแห่งชาติ ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในความดับแห่งชาติ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในปฏิปทาอันเป็นเหตุให้ถึงความดับแห่งชาติ ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

ความรู้แตกฉานใน **วิญญาน** ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในเหตุเกิดแห่งวิญญาน ชื่อว่า **ชัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในความดับแห่งวิญญาน ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในปฏิปทาอันเป็นเหตุให้ถึงความดับแห่งวิญญาน ชื่อว่า **ชัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอันกล่าวชัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

ความรู้แตกฉานใน **สังขาร**ทั้งหลาย ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในเหตุเกิดแห่งสังขาร ชื่อว่า **ชัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในความดับแห่งสังขาร ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในปฏิปทาอันเป็นเหตุให้ถึงความดับแห่งสังขาร ชื่อว่า **ชัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอันกล่าวชัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

๕. ปริยัตติธรรมวาระ

ในปฏิสัมภทา ๔ เหล่านี้ (อรรถปฏิสัมภทา-ชัมมปฏิสัมภทา-นิรุตติปฏิสัมภทา-ปฏิภาณปฏิสัมภทา-ชัมมปฏิสัมภทา) เป็นไฉน ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมรู้แตกฉานซึ่งธรรม คือ สุตตะ เภยยะ เวชยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดกอะ อัพภูตชัมมะ เวทัลละ นี้เรียกว่า **ชัมมปฏิสัมภทา** ภิกษุนั้น ย่อมรู้แตกฉานอรรถแห่งภายิตนั้นๆว่า นี้เป็นอรรถแห่งภายิตนี้ นี้เป็นอรรถแห่งภายิตนี้ นี้เรียกว่า **อรรถปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในอันกล่าวชัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลาย ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

สุดคันทภาชนีย์ จบ
อภิธรรมภาชนีย์ -----

แจกปฏิสัมภทา ๔ ด้วยกามาวจรกุศลจิต ๘

ธรรมเป็นกุศล เป็นไฉน

(๑) กามาวจรกุศลจิต สหระกตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ศัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตถ วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสดี สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ โอมหะ อกิขณา อหยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) ภายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ ภายลหุตา จิตตลหุตา ภายมุทุตา จิตตมุทุตา ภายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา ภายปาคุณญุตตา จิตตปาคุณญุตตา ภายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ชัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวชัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่าญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้

แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๒) **กามาวจรกุศลจิต สหระกตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง** (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปัญญา มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารถนารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมามินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปฺปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาปะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุญฺญูตา จิตตปาคุญฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๓) **กามาวจรกุศลจิต สหระกตด้วยโสมนัส วิปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น** (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีมีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารถนารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมามินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปฺปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาปะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุญฺญูตา จิตตปาคุญฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๔) **กามาวจรกุศลจิต สหระกตด้วยโสมนัส วิปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง** (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารถนารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์

วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาชินทรีย์ ปัญญาทรีย มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมา
สังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ
โอตตปปะปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิขมา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะปะ) กายปัสสัทธา
จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูหุตา จิตตมูหุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุญฺญูตา
จิตตปาคุญฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น
ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้
แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด
ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วย
ญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๕) **กามาวจรกุศลจิต สหระคตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น** (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา
ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็น
อารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น โดยไม่มีการชักจูง ใน
สมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทชินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาชิ
นทรีย์ ปัญญาทรีย มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะปะ อโลกะ อโทสะ อโม
หะ อนภิขมา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะปะ) กายปัสสัทธา จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กาย
มูหุตา จิตตมูหุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุญฺญูตา จิตตปาคุญฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา
สติสัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล**
ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า
อตฺถปฏิสัมภิตา บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น
ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้
ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๖) **กามาวจรกุศลจิต สหระคตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง** (จิตที่เกิดพร้อมด้วย
อุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยปัญญา มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์
มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น โดยมีการชัก
จูง ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทชินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์
สมาชินทรีย์ ปัญญาทรีย มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ
สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะปะ อโลกะ อโท
สะ อโมหะ อนภิขมา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะปะ) กายปัสสัทธา จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตล
หุตา กายมูหุตา จิตตมูหุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุญฺญูตา จิตตปาคุญฺญูตา กายชุกตา จิตต
ชุกตา สติสัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล**

ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภिता** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภिता** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภिता** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภिता**

(๗) **กามาวจรกุศลจิต สหระกตด้วยอุเบกขา วิปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น** (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น โดยไม่มีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปฺปะ อะโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาพะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูหุตา จิตตมูหุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปิกคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภिता** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภिता** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภिता** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภिता**

(๘) **กามาวจรกุศลจิต สหระกตด้วยอุเบกขา วิปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง** (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปฺปะ อะโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาพะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูหุตา จิตตมูหุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปิกคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภिता** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภिता** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภिता** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภिता**

แจกปฏิสัมพันธ์ ๔ ด้วยรูปาวจรกุศลจิต

ธรรมเป็นกุศล เป็น โฉน

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว **บรรลุปฐมฌาน** ที่มีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ (ให้พิจารณาณ ๑๐ ที่เหลือในลักษณะเดียวกัน ได้แก่ อาโปกสิต-เตโชกสิต-วาโยกสิต-นิลลกสิต-ปีตกสิต-โลหิตกสิต-โอทาทกสิต-อาโลกกสิต-อากาศกสิต) ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ ปิฎติและสุขอันเกิดแต่วิเวก อยู่ในสมย์ใด (ฌานมีองค์ ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปิฎติ สุข เอกัคคตาแห่งจิต มีในสมย์นั้น) ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิฎติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิจารณ์ทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญาธิทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อพยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัฏญญาตา จิตตกัมมัฏญญาตา กายปาคุญญาตา จิตตปาคุญญาตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมย์นั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมพันธ์** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมพันธ์** ปัญญาติแห่งธรรมเหล่านั้นย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมพันธ์** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์**

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว **บรรลุตุติยฌาน** ที่มีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ เป็นไปในภายใน เป็นธรรมชาติผ่องใส เพราะวิตกวิจารณ์สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้นแก่ใจ ไม่มีวิตก มีแต่วิจารณ์ มีปิฎติและสุขอันเกิดแต่วิเวก อยู่ในสมย์ใด (ฌานมีองค์ ๔ คือ วิจารณ์ ปิฎติ สุข เอกัคคตาแห่งจิต มีในสมย์นั้น) ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิฎติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิจารณ์ทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญาธิทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อพยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัฏญญาตา จิตตกัมมัฏญญาตา กายปาคุญญาตา จิตตปาคุญญาตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมย์นั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมพันธ์** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมพันธ์** ปัญญาติแห่งธรรมเหล่านั้นย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมพันธ์** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์**

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติทาเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว **บรรลุตถิยฌาน** ที่มีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ เป็นไปในภายใน เป็นธรรมชาติผ่องใส เพราะวิตกวิจารณ์สงบ เป็นธรรมเอกัคคตินั่นใจ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ อยู่ในสมย์ใด (ฌานมีองค์ ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตาแห่งจิต มีในสมย์นั้น) ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อพยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธา จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัฌญตา จิตตกัมมัฌญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมย์นั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภिता** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภिता** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้นย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภिता** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฎิภาณปฏิสัมภिता**

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติทาเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว **บรรลุตถุคตฌาน** ที่มีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุนั้น เป็นผู้ที่มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่ในสมย์ใด (ฌานมีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตาแห่งจิต มีในสมย์นั้น) ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อพยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธา จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัฌญตา จิตตกัมมัฌญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมย์นั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภिता** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภिता** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้นย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภिता** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฎิภาณปฏิสัมภिता**

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติทาเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว
บรรลุปัญจมาณ ที่มีปฏิวิกลิมเป็นอารมณ์ ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและ
โทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา อยู่ในสมัยใด (ฉานมืองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตาแห่ง
จิต มีในสมัยนั้น) ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินท
ริย์ สมาธินทรีย์ ปัญฺอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ
สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตคัปปะ อโลกะ อโท
สะ อโมหะ อนภิชฌา อหยาปาพะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตคัปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตล
หุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญตา จิตตกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา จิตต
ชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมม
ปฏิบัติสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิบัติสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น
ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิบัติสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่ง
ญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นสองเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า
ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตา

แจกปฏิบัติสัมภิตา ๔ ด้วยอรุปาจรกุศลจิต

ธรรมเป็นกุศล เป็นไปจน โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติทาเพื่อเข้าถึงอรุปภพ เพราะก้าวล่วง **อา
ภิชญัญญายตนะ** (รวมทั้ง อากาสาณัญญายตนะ-วิญญาณัญญายตนะ) โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุดุคตถมาณ
ที่สพรคด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนะสัญญา ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและ
โทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก
วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทริย์ สมาธินทรีย์ ปัญฺอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ
สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตคัปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อหยาปาพะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ
โอตคัปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตลหุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญตา
จิตตกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคา
หะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธัมม
ปฏิบัติสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิบัติสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น
ย่อมมีด้วยนิรุตติใดความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิบัติสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่ง
ญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้สองเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า
ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตา

แจกปฏิสัมภิตา ๔ ด้วยโลกุตตรกุศลจิต

ธรรมเป็นกุศล เป็น โฉน

โยคาวจรบุคคล เจริญโลกุตระมาน อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลกให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อประหารมทิฏฐิ เพื่อ
บรรลุปฐมภูมิ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌาน ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติ
และสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทูกขาปฏิบัติทาทันธาภิญญา อยู่ในสมัยใด (ผู้ปฏิบัติธรรมต้องผ่านรูปาวจรกุศลจิต
๑ รูปาวจรกุศลจิต ๑ แล้วค่อยเข้าสู่ภูมิแห่งโลกุตตรกุศลจิต ๔ ได้แก่ (๑) จิตที่ประกอบด้วยโสตาปัตติมคค
ญาณ คือ กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงกระแสอันไหลไปสู่นิพพาน (๒) จิตที่ประกอบด้วยสกทาคามีมคคญาณ คือ
กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี (๓) จิตที่ประกอบด้วยอนาคามีมคคญาณ คือ กุศลจิตที่เป็น
ทางให้ถึงความเป็นพระอนาคามี (๔) จิตที่ประกอบด้วยอรหัตตมคคญาณ คือ กุศลจิตที่เป็นทางให้ถึงความเป็น
พระอรหันต์ ตามลำดับ) ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริ
ยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมာธินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ
สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ
โอตตปฺปะ โลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาปะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธา
จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุตฺตา จิตตมุตฺตา กายกัมมัณฺญุตฺตา จิตตกัมมัณฺญุตฺตา กายปาคุณฺญุตฺตา
จิตตปาคุณฺญุตฺตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น
ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมปปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉาน
ในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้
แตกฉานในอันกล่าวธรรมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใด
ว่า ญาณเหล่านั้นต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

แจกปฏิสัมภิตา ๔ ด้วยอกุศลจิต ๑๒

ธรรมเป็นอกุศล เป็น โฉน

(๑) อกุศลจิต สหระคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยทิฏฐิ เกิดขึ้น (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา
ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรส
เป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นในสมัยใด ผัสสะ
เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมာธินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป
ปพละ โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทิฏฐิ อหิริกะ อโนตตปฺปะ สมณะ ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรม
เหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **สัมปปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานใน
วิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้
แตกฉานในอันกล่าวธรรมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใด
ว่า ญาณเหล่านั้นต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๒) อกุศลจิต สหระคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยทัญญู เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ประกอบด้วยมิจฉาทัญญู มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทริย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทัญญู มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป্পพละ โลกะ โมหะ อภิขฌา มิจฉาทัญญู อหิริกะ อโนตตป্পะ สมถะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวสัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๓) อกุศลจิต สหระคด้วยโสมนัส วิปยุตด้วยทัญญู เกิดขึ้น (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วยมิจฉาทัญญู ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทริย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทัญญู มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป্পพละ โลกะ โมหะ อภิขฌา มิจฉาทัญญู อหิริกะ อโนตตป্পะ สมถะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวสัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๔) อกุศลจิต สหระคด้วยโสมนัส วิปยุตด้วยทัญญู เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วยมิจฉาทัญญู มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทริย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทัญญู มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป্পพละ โลกะ โมหะ อภิขฌา มิจฉาทัญญู อหิริกะ อโนตตป্পะ สมถะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวสัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๕) อกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยทัญญู เกิดขึ้น (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วย มิจฉาทัญญู ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มี โผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทัญญู มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายมะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป্পพละ โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทัญญู อหิริกะ อโนตตป্পะ สมณะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในวิปากแห่งธรรม เหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าว สัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่อง เนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๖) อกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยทัญญู เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขา เวทนา ประกอบด้วยมิจฉาทัญญู มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มี รสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรี ยี ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทัญญู มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายมะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป্পพละ โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทัญญู อหิริกะ อโนตตป্পะ สมณะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัย นั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานในวิปากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าว สัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วย ญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๗) อกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา วิปยุตด้วยทัญญู เกิดขึ้น (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ ประกอบด้วยมิจฉาทัญญู ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรส เป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทัญญู มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายมะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป্পพละ โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทัญญู อหิริกะ อโนตตป্পะ สมณะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรม เหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภทา** ความรู้แตกฉานใน วิปากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าว สัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใด ว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๘) อกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา วิปยุตด้วยทกฺขิณี เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขา เวทนา ไม่ประกอบด้วยมิจฉาทกฺขิณี มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทกฺขิณี มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อนโตตฺตปฺพละ โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทกฺขิณี อหิริกะ อนโตตฺตปฺปะ สมถะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิปากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺตปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวสัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏฺฐาณปฏิสัมภิตา**

(๙) อกุศลจิต สหระคด้วยโทมนัส สัมปยุตด้วยปฏฺฐิฆะ เกิดขึ้น (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโทมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปฏฺฐิฆะ ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทกฺขิณี มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อนโตตฺตปฺพละ โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทกฺขิณี อหิริกะ อนโตตฺตปฺปะ สมถะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิปากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺตปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวสัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏฺฐาณปฏิสัมภิตา**

(๑๐) อกุศลจิต สหระคด้วยโทมนัส สัมปยุตด้วยปฏฺฐิฆะ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง (จิตที่เกิดพร้อมด้วย โทมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปฏฺฐิฆะ มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทกฺขิณี มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อนโตตฺตปฺพละ โลกะ โมหะ อภิชฌา มิจฉาทกฺขิณี อหิริกะ อนโตตฺตปฺปะ สมถะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **สัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิปากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตฺตปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวสัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏฺฐาณปฏิสัมภิตา**

(๑๑) อกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยวิจิกจนา เกิดขึ้น (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยวิจิกจนา) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มี โผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป্পพละ โลกะ โมะหะ อภิขณา มิจฉาทิฏฐิ อหิริกะ อโนตตป্পะ สมณะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรม เหล่านั้น ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าว ธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่อง เนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฎิภาณปฏิสัมภิตา**

(๑๒) อกุศลจิต สหระคด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยอุททังจะ (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วย อุททังจะ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา วิริยอินทรีย์ สมาธิอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ มิจฉาทิฏฐิ มิจฉา สังกัปปะ มิจฉาวายามะ มิจฉาสมาธิ วิริยพละ สมาธิพละ อหิริกพละ อโนตตป্পพละ โลกะ โมะหะ อภิขณา มิจฉาทิฏฐิ อหิริกะ อโนตตป্পะ สมณะ ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอกุศล** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธัมมปฏิสัมภิตา** ความรู้แตกฉานในวิบากแห่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฎิภาณปฏิสัมภิตา**

แจกปฏิสัมภทา ๓ ด้วยเหตุกุศลวิบากจิต ๘

ปฏิสัมภทา ๓ ดังนี้

(๑) อตถปฏิสัมภทา

(๒) นินฺรุตติปฏิสัมภทา

(๓) ปฏิกขาณปฏิสัมภทา

ธรรมเป็นอภัยกตะ เป็นไฉน

(๑) **จักขุวิญญาณ** อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ เกิดขึ้นเพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต อุเบกขา เอกัคคตาแห่งจิต มนินทริย อุเปกขินทริย ชีวิตินทริย หรือนามธรรม ที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแก่อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนินฺรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนินฺรุตตินั้น ชื่อว่า **นินฺรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า

(๒) **โสตวิญญาณ** อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา มีเสียงเป็นอารมณ์ เกิดขึ้น เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต สุข เอกัคคตาแห่งจิต มนินทริย สุขินทริย ชีวิตินทริย หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแก่อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนินฺรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนินฺรุตตินั้น ชื่อว่า **นินฺรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิกขาณปฏิสัมภทา**

(๓) **ฆานวิญญาณ** อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา มีกลิ่นเป็นอารมณ์ เกิดขึ้น เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต สุข เอกัคคตาแห่งจิต มนินทริย สุขินทริย ชีวิตินทริย หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแก่อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนินฺรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนินฺรุตตินั้น ชื่อว่า **นินฺรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิกขาณปฏิสัมภทา**

(๔) **ชีวหาวิญญาน** อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา มีรสเป็นอารมณ์ เกิดขึ้น เกิดขึ้น เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต สุข เอกัคคตาแห่งจิต มนินทรีย์ สุนทรียะ ชิวตินทรียะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๕) **กายวิญญาน** อันเป็นวิบาก สหระคด้วยสุข มีโณภูัพพะเป็นอารมณ์ เกิดขึ้น เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต สุข เอกัคคตาแห่งจิต มนินทรีย์ สุนทรียะ ชิวตินทรียะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๖) **มโนธาตุ** (สัมปฏิจจนกุศลวิบากจิต) อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ มีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโณภูัพพะเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใด ๆ เกิดขึ้น เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ อุเบกขา เอกัคคตาแห่งจิต มนินทรีย์ อุปกจินทรียะ ชิวตินทรียะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใดความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๗) **มโนวิญญานธาตุ** (โสมนัสสันตริณกุศลวิบากจิต) อันเป็นวิบาก สหระคด้วยโสมนัส มีรูปเป็นอารมณ์ มีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโณภูัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใด ๆ เกิดขึ้น เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตาแห่งจิต มนินทรีย์ โสมนัสสินทรียะ ชิวตินทรียะ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๘) มโนวิญญานธาตุ (อุเบกขาสันตிரณกุศลวิบากจิต) อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ มีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใด ๆ เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ อุเบกขา เอกัคคตาแห่งจิต มนินทรีย์ อุปเพกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นแม้อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาทะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภिता** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตติ ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภिता** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฎิภาณปฏิสัมภिता**

แจกปฏิสัมภिता ๓ ด้วยกามาวจรวิบากจิต ๘

ธรรมเป็นอภัยาทะ เป็นไปจน

(๑) มโนวิญญานธาตุ อันเป็นวิบาก สหระคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตคัปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตคัปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุญญูตา จิตตปาคุญญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาทะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อตถปฏิสัมภिता** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภिता** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฎิภาณปฏิสัมภिता**

(๒) มโนวิญญานธาตุ อันเป็นวิบาก สหระคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ประกอบด้วยปัญญา มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตคัปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยาปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตคัปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา

กายกัมมัชฌญา จิตตกัมมัชฌญา กายปาคุญญา จิตตปาคุญญา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ
วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาคะ** ความรู้แตกฉานในธรรม
เหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าว
ธรรมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้อง
เนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๓) **มโนวิญญาธาตุ** อันเป็นวิบาก สหระคด้วยโสมนัส วิปยุตด้วยญาณ (จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา
ไม่ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็น
อารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เกิดขึ้น เพราะกามาวจร
กุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใดผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข
เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์
สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ
ปัญญาพละ หิริพละ โอตคัปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยาปาหะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตคัปปะ)
กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุตฺตา จิตตมุตฺตา กายกัมมัชฌญา จิตตกัมมัชฌญา กาย
ปาคุญญา จิตตปาคุญญา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีใน
สมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาคะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา**
บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธรรมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติ**
ปฏิสัมภทา บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้
แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๔) **มโนวิญญาธาตุ** อันเป็นวิบาก สหระคด้วยโสมนัส วิปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง (จิตที่เกิด
พร้อมด้วยโสมนัสสเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มี
กลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ
เกิดขึ้น เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใดผัสสะ เวทนา สัญญา
เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์
โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริย
พละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตคัปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยาปาหะ
(สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตคัปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุตฺตา จิตตมุตฺตา
กายกัมมัชฌญา จิตตกัมมัชฌญา กายปาคุญญา จิตตปาคุญญา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ
วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาคะ** ความรู้แตกฉานในธรรม
เหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าว
ธรรมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้อง
เนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๕) มโนวิญญาณธาตุ อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใดผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อหยาปาพะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาคะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** ปัญญาแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๖) มโนวิญญาณธาตุ อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ประกอบด้วยปัญญา มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใดผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อหยาปาพะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาคะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** ปัญญาแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๗) มโนวิญญาณธาตุ อันเป็นวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา วิปยุตด้วยญาณ (จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา ไม่มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใดผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสตินท

ริย์ ชีวตินทรีย์ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ
สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปฺปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิขมา อพยาปาทะ (สัมมาทิฐิ หิริ
โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญูตา
จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัสคา
หะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
อรรถปฏิสัมภิตา บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธรรมนิรุตตินั้น
ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้
ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฎิภาณปฏิสัมภิตา**

(๘) **มโนวิญญานธาตุ** อันเป็นวิบาก สหระคตด้วยอุเบกขา วิปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง (จิตที่เกิด
พร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา ไม่ประกอบด้วยปัญญา มีการชักนำ) มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มี
กลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโณภูมัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ
เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา
จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทชินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัส
สอินทรีย์ ชีวตินทรีย์ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติ
พละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปฺปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิขมา อพยาปาทะ (สัมมาทิฐิ
หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญูตา
จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัสคา
หะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
อรรถปฏิสัมภิตา บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธรรมนิรุตตินั้น
ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้
ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฎิภาณปฏิสัมภิตา**

แจกปฏิสัมพันธ์ ๓ ด้วยรูปาวจรวิภกจิต

ธรรมเป็นอภัยกตะ เป็น โฉน

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงรูปภพ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุ
ปฐมฌานที่มีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก (ฌานมีองค์ ๕ คือ
วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตาแห่งจิต) อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข
เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสอินทรีย์ ชีวิตินทรีย์
สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ
ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฐิ หิริ โอตตปปะ)
กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัฏญญาตา จิตตกัมมัฏญญาตา กาย
ปาคุญญาตา จิตตปาคุญญาตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีใน
สมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล**

โยคาวจรบุคคล สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วบรรลุปฐมฌาน (ปฐมฌานกุศลจิต ที่
ประกอบด้วย วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ๑ ทุตติยานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ๑ ตติย
ฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย ปีติ สุข เอกัคคตา ๑ จตุตถฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย สุข เอกัคคตา ๑ ปัญจ
ฌานกุศลจิต ที่ประกอบด้วย อุเบกขา เอกัคคตา ๑) ที่มีปฐมวิกสิตเป็นอารมณ์ **อันเป็นวิภก** เพราะรูปาวจร
กุศลธรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้วนั้นแล ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก อยู่ใน
สมัยใด ฌานมีองค์ ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตาแห่งจิต มีในสมัยนั้น ฌานมีองค์ ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ
สุข เอกัคคตาแห่งจิต อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์
วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญาอินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสอินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฐิ สัมมา
สังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ
โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ
จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัฏญญาตา จิตตกัมมัฏญญาตา กายปาคุญญาตา
จิตตปาคุญญาตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น
ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตถปฏิสัมพันธ์** บัญญัติ
แห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธรรมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมพันธ์**
บุคคลรู้แตกฉาน ซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่าญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณ
ทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์**

แจกปฏิสัมพันธ์ ๓ ด้วยอรุณาจรวิบากจิต

ธรรมเป็นอภัยกตะ เป็น โฉน

โยคาวจรบุคคล เจริญมรรคปฏิบัติเพื่อเข้าถึงอรุณภาพ เพราะก้าวล่วงอากิญจัญญายตนะโดยประการทั้งปวง จึงบรรลุจุดตถะที่สหระคด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา อยู่ในสมย์ใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทชินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาชินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปฺปะ อะโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญตา จิตตกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมย์นั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล**

เพราะก้าวล่วงอากิญจัญญายตนะ (รวมทั้ง อากาสาณฺญายตนะ-วิญญาณฺญายตนะ) โดยประการทั้งปวง โยคาวจรบุคคลจึงบรรลุจุดตถะที่สหระคด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนสัญญา **อันเป็นวิบาก** เพราะอรุณาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้วได้สั่งสมไว้แล้วนั้นแล และเพราะละสุขเสียได้และทุกข์เสียได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา อยู่ในสมย์ใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทชินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาชินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปฺปะ อะโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปฺปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญตา จิตตกัมมัณฺญตา กายปาคุณฺญตา จิตตปาคุณฺญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ ในสมย์นั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมพันธ์** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านี้ ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมพันธ์** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ส่องเนื้อความนี้ ดังนั้น ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์**

แจกปฏิสัมพันธ์ ๓ ด้วยโลกุตตรวิบาก

ธรรมเป็นอภัยกตะ เป็น ไฉน

โยคาวจรบุคคล เจริญโลกุตตรมาน อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลกให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อประหารมทิฏฐิ เพื่อ
บรรลุปฐมภูมิ สัจจจากามสังจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมมาน ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติ
และสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทุกขาปฏิบัติทาทันธาภิญญาอยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก
วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสดี สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สดีพละ
สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ
โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญูตา
จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สดีสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคา
หะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นกุศล**

โยคาวจรบุคคล สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมมาน **อันเป็นวิบาก** เพราะโลกุตตร
กุศลมานอันได้ทำไว้แล้วได้เจริญไว้แล้วนั้นแล ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทุก
ขาปฏิบัติทาทันธาภิญญา ชนิดสุญฺญตะ (ยกเว้นชนิดอนิมิตตะ และชนิดอปปณฺหิตตะ) อยู่ในสมัยใด (ผู้ปฏิบัติ
ธรรมต้องผ่านรูปาวจรกุศลจิต ๑ รูปาวจรกุศลจิต ๑ แล้วค่อยเข้าสู่ภูมิแห่งโลกุตตรกุศลจิต ๔ ได้แก่ (๑) จิต
ที่ประกอบด้วยโสตาปัตติผลญาณ (๒) จิตที่ประกอบด้วยสกทาคามีผลญาณ (๓) จิตที่ประกอบด้วย
อนาคามีผลญาณ (๔) จิตที่ประกอบด้วยอรหัตตผลญาณ ตามลำดับ) ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก
วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญฺญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์
ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสดี สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สดีพละ
สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ
โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมฺหุตา จิตตมฺหุตา กายกัมมัณฺญูตา
จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุณฺญูตา จิตตปาคุณฺญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สดีสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคา
หะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า
อตฺถปฏิสัมพันธ์ บัญญัติแห่งธรรมเหล่านี้ ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวธรรมนิรุตตินั้น
ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมพันธ์** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นสองเนื้อความนี้ ดังนี้
ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์**

หมายเหตุ:—ให้พิจารณา โลกุตตรวิบาก เพิ่มเติมใน โลกุตตรกุศลฉาน (โลกุตตรวิบาก) **ปัญจนัย** ในภาพรวมทั้งหมด ดังนี้

- (๑) ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรฉาน อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อประหาณทิฏฐิ เพื่อบรรลุปฐมภูมิ สัจจจากกาม สัจจจากอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว **บรรลุปฐมฉาน** ประกอบด้วยวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็นทุกขาปฏิบัติทาทัฬหิณญญา อยู่ในสมัยใด ฉานมีองค์ ๕ คือ วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตาแห่งจิตมีในสมัยนั้น นี้เรียกว่า **ปฐมฉานกุศล** ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า **ธรรมที่สัมปยุตด้วยฉาน**
- (๒) ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรฉาน อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าไปสู่นิพพาน เพื่อประหาณทิฏฐิ เพื่อบรรลุปฐมภูมิ **บรรลุตติยฉาน** ไม่มีวิตก มีแต่วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดแต่วิเวก เป็น **ทุกขาปฏิบัติทาทัฬหิณญญา** อยู่ในสมัยใด ฉานมีองค์ ๔ คือ วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตาแห่งจิตมีในสมัยนั้น นี้เรียกว่า **ตติยฉานกุศล** ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า **ธรรมที่สัมปยุตด้วยฉาน**
- (๓) ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรฉาน อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อประหาณทิฏฐิ เพื่อบรรลุปฐมภูมิ **บรรลุตติยฉาน** อันเป็นไปในภายใน เป็นธรรมชาติผองใส เพราะวิตกวิจารณ์สงบ เป็นธรรมเอกผุดขึ้นแก่ใจ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ เป็น **ทุกขาปฏิบัติทาทัฬหิณญญา** อยู่ในสมัยใด ฉานมีองค์ ๓ คือ ปิติ สุข เอกัคคตาแห่งจิตมีในสมัยนั้น นี้เรียกว่า **ตติยฉานกุศล** ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า **ธรรมที่สัมปยุตด้วยฉาน**
- (๔) ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรฉาน อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อประหาณทิฏฐิ เพื่อบรรลุปฐมภูมิ เพราะคลายปิติได้อีกด้วย จึงเป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ อยู่และเสวยสุขด้วยนามกาย **บรรลวจตุตถฉาน** ซึ่งเป็นฉานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า เป็นผู้มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข ดังนี้ เป็น **ทุกขาปฏิบัติทาทัฬหิณญญา** อยู่ในสมัยใด ฉานมีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตาแห่งจิต มีในสมัยนั้น นี้เรียกว่า **จตุตถฉานกุศล** ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า **ธรรมที่สัมปยุตด้วยฉาน**
- (๕) ภิกษุในศาสนานี้ เจริญโลกุตตรฉาน อันเป็นเครื่องนำออกไปจากโลก ให้เข้าสู่นิพพาน เพื่อประหาณทิฏฐิ เพื่อบรรลุปฐมภูมิ **บรรลุปัญจฉาน** ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน เป็น **ทุกขาปฏิบัติทาทัฬหิณญญา** อยู่ในสมัยใด ฉานมีองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตาแห่งจิต มีในสมัยนั้น นี้เรียกว่า **ปัญจฉานกุศล** ธรรมทั้งหลายที่เหลือ เรียกว่า **ธรรมที่สัมปยุตด้วยฉาน**

ใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวรัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้นด้วย ญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณ ปฏิสัมภิตา**

(๖) **มโนธาตุ** (สัมปฏิจจนอกศลวิบากจิต) *อันเป็นวิบาก สหระคตด้วยอุเบกขา* มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็น อารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ ใดๆ เกิดขึ้น เพราะอกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้วสั่งสมไว้แล้ว ในสมย์ใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ อุเบกขา เอกัคคตาแห่งจิต มนินทรีย์ อุปেকจินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นเมื่ออื่นใด มีในสมย์นั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวรัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติ ปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๗) **มโนวิญญานธาตุ** (อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบากจิต) *อันเป็นวิบาก สหระคตด้วยอุเบกขา* มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือ ปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น เพราะอกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้วสั่งสมไว้แล้ว ในสมย์ใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ อุเบกขา เอกัคคตาแห่งจิต มนินทรีย์ อุปেকจินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ หรือนามธรรมที่อิงอาศัย เกิดขึ้นเมื่ออื่นใด มีในสมย์นั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวรัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

แจกปฏิสัมภิตา ๓ ด้วยเหตุกิริยาจิต ๓

ธรรมเป็นอภัยกตะ เป็นไฉน

(๑) **มโนธาตุ** (ปัญญาทวาราวัจชนจิต) *อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคตด้วย อุเบกขา* มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็น อารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมย์ใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ อุเบกขา เอกัคคตาแห่งจิต มนินทรีย์ อุปেকจินทรีย์ ชีวิตินทรีย์หรือนามธรรมที่อิงอาศัยเกิดขึ้นเมื่ออื่นใด มีในสมย์นั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถ ปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวรัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านั้นต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณ ทั้งหลายนั้นชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๒) มโนวิญญานธาตุ (หสิตุปปาทจิต) อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคด้วยโสมนัส มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ อุเบกขา เอกัคคตา แห่งจิต วิริยอินทรีย์ สมาชินทรีย์ มนินทรีย์ อุเปกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ หรือนามมรรมที่อิงอาศัย เกิดขึ้น แม้อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาคะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อตลปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

(๓) มโนวิญญานธาตุ (มโนทวาราวชชนะจิต) อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา มีรูปเป็นอารมณ์ หรือมีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้น ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ อุเบกขา เอกัคคตา แห่งจิต วิริยอินทรีย์ สมาชินทรีย์ มนินทรีย์ อุเปกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ หรือนามมรรมที่อิงอาศัย เกิดขึ้น แม้อื่นใด มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยาคะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **อตลปฏิสัมภทา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอันกล่าวขัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภทา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้นด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภทา**

แจกปฏิสัมภทา ๓ ด้วยกิริยาจิต ๓ ประเภท

ธรรมเป็นอภัยาคะ เป็นไฉน

(๑) มโนวิญญานธาตุ อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ย่อมเจริญรูปร่างจรรณอันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร ย่อมเจริญ รูปร่างจรรณอันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร เพราะก้าวล่วงอากัญญัญญตนะ โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุจุดตถณอันสหระคด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนะสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา สัทชินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาชินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฐฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโกละ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาปะ (สัมมาทิฐฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธา จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กายมทุตา จิตตมทุตา กายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา กายปาคุณญุตตา จิตตปาคุณญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปีกาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น

ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวรัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๒) **มโนวิญญูณธาตุ อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคด้วยโสมนัส** สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น โดยมีการชักจูง เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ย่อมเจริญรูปาวจรฌาน อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร ย่อมเจริญ อรูปาวจรฌาน อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร เพราะก้าวล่วงอากิญจัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุจุดตถฌานอันสหระคด้วยเนวสัจญานา สัจญายตนะ สัจญายตนะ ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธึเพราะอุเบกขา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัจญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสดี สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สดีพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชมา อภัยปาทะ (สัมมาทิฎฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุญญูตา จิตตปาคุญญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา สดีสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปักคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวรัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้ส่องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๓) **มโนวิญญูณธาตุ อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคด้วยโสมนัส วิปปยุตด้วยญาณ** เกิดขึ้น เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ย่อมเจริญรูปาวจรฌาน อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร ย่อมเจริญ อรูปาวจรฌาน อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร เพราะก้าวล่วงอากิญจัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุจุดตถฌานอันสหระคด้วยเนวสัจญานา สัจญายตนะ สัจญายตนะ ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธึเพราะอุเบกขา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัจญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิ นทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสดี สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สดีพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชมา อภัยปาทะ (สัมมาทิฎฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูทุตา จิตตมูทุตา กายกัมมัณฺญูตา จิตตกัมมัณฺญูตา กายปาคุญญูตา จิตตปาคุญญูตา กายชุกตา จิตตชุกตา

สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัสสาคหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตัลปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติไค ความรู้แตกฉานในอันกล่าววรมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วย ญาณไคว่า ญาณเหล่านี้สองเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๔) **มโนวิญญูณชาตุ** อันเป็นกิริยา **ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก** สหระคด้วย **โสมนัส วิปปยุตด้วยญาณ** เกิดขึ้น **โดยมีการชักจูง** เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ย่อมเจริญรู ปาวจรฉาน อันเป็นกิริยา **ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก** เป็นทิฏฐิธรรมสุขวิหาร ย่อมเจริญ อรูปาวจรฉาน อันเป็นกิริยา **ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก** เป็นทิฏฐิธรรมสุขวิหาร เพราะก้าวล่วง อากัญญัญญาตนะ โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุดุจตถฉานอันสหระคด้วยเนวสัจญานา สัจญายตนะ สัจญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธึเพราะ อุเบกขา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัจญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทริยั วิริยินทริยั สตินทริยั สสมาอินทริยั ปัญญินทริยั มนินทริยั โสมนัสสินทริยั ชีวิตินทริยั สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิขฉา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธา จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา กายปาคุณญุตตา จิตตปาคุณญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัสสาคหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อตัลปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่ง ธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติไค ความรู้แตกฉานในอันกล่าววรมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคล รู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณไคว่า ญาณเหล่านี้สองเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณ ทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๕) **มโนวิญญูณชาตุ** อันเป็นกิริยา **ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก** สหระคด้วย **อุเบกขา** สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น เพราะกามาวจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ย่อมเจริญรู ปาวจรฉาน อันเป็นกิริยา **ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก** เป็นทิฏฐิธรรมสุขวิหาร ย่อมเจริญ อรูปาวจรฉาน อันเป็นกิริยา **ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก** เป็นทิฏฐิธรรมสุขวิหาร เพราะก้าวล่วง อากัญญัญญาตนะ โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุดุจตถฉานอันสหระคด้วยเนวสัจญานา สัจญายตนะ สัจญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธึเพราะ อุเบกขา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัจญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทริยั วิริยินทริยั สตินทริยั สสมาอินทริยั ปัญญินทริยั มนินทริยั โสมนัสสินทริยั ชีวิตินทริยั สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิขฉา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธา จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัณญุตตา จิตตกัมมัณญุตตา กายปาคุณญุตตา

จิตตปาคุญญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัสสาคะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น
ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่ง
ธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคล
รู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้สองเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณ
ทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๖) **มโนวิญญานธาตุ** อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา
สัมปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ย่อม
เจริญรูปาวจรฌาน อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร ย่อม
เจริญ รูปาวจรฌาน อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร
เพราะก้าวล่วงอาภิญญายตนะ โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุดุตตฌานอันสหระคด้วยเนวสัญญานา
สัญญายตนสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มี
สติบริสุทธึเพราะอุเบกขา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา
สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ
สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริ
พละ โอตตปปะปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะปะ) กายปัสสัทธา
จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูหุตา จิตตมูหุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา
จิตตปาคุญญตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัสสาคะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น
ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่ง
ธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติใด ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคล
รู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณใดว่า ญาณเหล่านี้สองเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณ
ทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๗) **มโนวิญญานธาตุ** อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา วิป
ยุตด้วยญาณ เกิดขึ้น เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ย่อมเจริญรูปาวจรฌาน อัน
เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร ย่อมเจริญ รูปาวจรฌาน อัน
เป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทิฐฐัมมสุขวิหาร เพราะก้าวล่วงอาภิญญายตน
นะ โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุดุตตฌานอันสหระคด้วยเนวสัญญานา สัญญายตนสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มี
สุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธึเพราะอุเบกขา อยู่ใน
สมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาน
ินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสตินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะปะ อโลกะ อโทสะ อโม
หะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะปะ) กายปัสสัทธา จิตตปัสสัทธา กายลหุตา จิตตลหุตา กาย

มูหตา จิตตมูหตา กายกัมมัณฺญุตตา จิตตกัมมัณฺญุตตา กายปาคุณฺญุตตา จิตตปาคุณฺญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่งธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติไค ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคลรู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วย ญาณไคว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

(๘) มโนวิญญานธาตุ อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก สหระคด้วยอุเบกขา วิปฺปยุตด้วยญาณ เกิดขึ้นโดยมีการชักจูง เพราะกามาจรกุศลกรรมอันได้ทำไว้แล้ว ได้สั่งสมไว้แล้ว ย่อมเจริญรู ปาวจรมาน อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทัญญูธรรมสุขวิหาร ย่อมเจริญ รู ปาวจรมาน อันเป็นกิริยา ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่กรรมวิบาก เป็นทัญญูธรรมสุขวิหาร เพราะก้าวล่วง อากัญญัญญาตนะ โดยประการทั้งปวง จึงบรรลุดุตถกมานอันสหระคด้วยเนวสัญญานาสัญญาตนะสัญญา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับสนิทในก่อน มีสติบริสุทธึเพราะ อุเบกขา อยู่ในสมัยใด ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญฺณินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชิวินินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตปปะ อโลกะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อภัยปาทะ (สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตปปะ) กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมูหตา จิตตมูหตา กายกัมมัณฺญุตตา จิตตกัมมัณฺญุตตา กายปาคุณฺญุตตา จิตตปาคุณฺญุตตา กายชุกตา จิตตชุกตา สติสัมปชัญญะ สมณะ วิปัสสนา ปัคคาหะ อวิกเขปะ มีในสมัยนั้น ธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า **ธรรมเป็นอภัยกตะ** ความรู้แตกฉานในธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า **อรรถปฏิสัมภิตา** บัญญัติแห่ง ธรรมเหล่านั้น ย่อมมีด้วยนิรุตติไค ความรู้แตกฉานในอังกถาวธัมมนิรุตตินั้น ชื่อว่า **นิรุตติปฏิสัมภิตา** บุคคล รู้แตกฉานซึ่งญาณเหล่านั้น ด้วยญาณไคว่า ญาณเหล่านี้ต้องเนื้อความนี้ ดังนี้ ความรู้แตกฉานในญาณ ทั้งหลายนั้น ชื่อว่า **ปฏิภาณปฏิสัมภิตา**

ปฏิสัมภิตา ๓ ย่อมเกิดในจิตตูปบาทที่สัมปยุตด้วยญาณฝ่ายกามาจรกุศล ๔ ดวง ในจิตตูปบาทที่สัมปยุต ด้วยญาณฝ่ายกิริยา ๔ ดวง **อรรถปฏิสัมภิตา** ย่อมเกิดในจิตตูปบาทเหล่านั้นด้วย ย่อมเกิดในมรรค ๔ ผล ๔ ด้วย

อภิธรรมภาชนีย์ จบ

ตามนัยของคำว่า “ปฏิสัมภิทา ๔” อันเป็น “ปัญญาญาณ” คือ ปัญญาแตกฉานใน ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) อรรถปฏิสัมภิทา (๒) ธรรมปฏิสัมภิทา (๓) นิรุตติปฏิสัมภิทา และ (๔) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา โดยจะต้องเกี่ยวข้องกับหลักธรรมต่อไปนี้

- (๑) ปฏิสัมภิทาญาณ ๔
- (๒) อริยสัจจ์ ๔
- (๓) การเกิดเหตุ
- (๔) ธรรมทั้งหลาย
- (๕) ปัจจัยการ ๑๒
- (๖) ปริยัติธรรม
- (๗) กามาวจรกุศลจิต ๘
- (๘) รูปาวจรกุศลจิต ๕
- (๙) อรูปาวจรกุศลจิต ๔
- (๑๐) โลกุตตรกุศลจิต ๔
- (๑๑) อกุศลจิต ๑๒
- (๑๒) อเหตุกุศลวิบากจิต ๘
- (๑๓) กามาวจรวิบากจิต ๘
- (๑๔) รูปาวจรวิบากจิต ๕
- (๑๕) อรูปาวจรวิบากจิต ๔
- (๑๖) โลกุตตรวิบาก ๔
- (๑๗) อกุศลวิบากจิต ๗
- (๑๘) อเหตุกิริยาจิต ๓
- (๑๙) กิริยาจิต ๓ ประเภท

แต่อย่างไรก็ตาม ให้พิจารณาถึงประเภทระดับภูมิของจิต ที่เรียกว่า “ภูมิ ๔” ได้แก่ (๑) กามาวจรจิต ๕๔ (๒) รูปาวจรจิต ๑๕ (๓) อรูปาวจรจิต ๑๒ และ (๔) โลกุตตรจิต ๘ ฉะนั้น คำว่า “ปฏิสัมภิทา ๔-จุดปฏิสัมภิทาญาณ” นั้น จึงมีความหมายถึง “องค์ความรู้ที่รู้แจ้งประจักษ์ในสมมติภาวนาธรรม” นั่นคือ การรู้เห็นและเข้าใจอย่างถูกต้องทั้ง “โลกียสัมมาทิฐิ-โลกียปฏิสัมภิทาปัญญา” กับ “โลกุตตรสัมมาทิฐิ-โลกุตตรปฏิสัมภิทาปัญญา” ซึ่งเป็นความรู้แจ้งทั้งทางโลกและทางธรรม ดังคำว่า “โลกวิทู” (ข้อ ๕ ในพุทธคุณ ๘) หมายถึง (พระพุทธเจ้าทรง) เป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งสถานะอันเป็นคติธรรมคาแห่งโลก นั่นคือ สังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอักษยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมคาโดยต้องแท้เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมคานั้น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ขังจมอยู่ในกระแสโลกได้ ในการปฏิบัติธรรม (นั่งสมาธิหรือประพฤติพรหมจรรย์) นั้น ถ้า

ไม่ให้ถึงคุณบทแห่งอริยบุคคลที่บรรลุถึง “สัจภาวะแห่งพุทธะ” แล้วนั้น ก็ไม่รู้ว่าจะประพฤติปฏิบัติธรรมไปเพื่อประโยชน์อันใด ด้วยเหตุนี้ ตามนัยของคำว่า “พุทธะ” จึงหมายถึง (๑) “ผู้รู้” คือ ผู้มีปัญญามาก พหูสูต ปราชญ์มุนี หรือผู้มี “อักษุ ๕-ญาณ ๑๖-วิชา ๓-วิชา ๘-ปัญญา ๓-อาโลกสัญญา” รวมทั้ง “อภิญา ๖” อันเป็นความรู้ยิ่งยวด (๒) “ผู้ตื่น” คือ ความเป็นผู้ไม่เกียจคร้านละเลยในการสร้างกุศลกรรม ไม่ประมาทในธรรม ในปัญญา ในการดำรงชีวิต รู้จักการสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ ไม่ให้กิเลสตัณหาครอบงำจิตใจ ดังคำว่า “ศีลสัมปทา ๑” คือ ความถึงพร้อมด้วยศีล “อปัลลภกปฏิปทา ๓” คือ อินทรีย์สังวร-โภชนามัตตัญญุตต-ชาคริยานุโยค และ “สัทธรรม ๘” คือ ศรัทธา-หิริ-โอตตปปะ-พหูสูต-วิริยารัมภะ-สติ-ปัญญา (๓) “ผู้เบิกบาน” คือ ความเป็นผู้มีความประพฤติดีงามด้วยการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยการเจริญ “ฌาน ๔” คือ ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน เพราะฉะนั้น คุณบทแห่งอริยบุคคล ได้แก่ โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหันต์ จึงเป็นบุคคลผู้เป็นสัตบุรุษและอุดมบุรุษ ผู้ทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนาได้ดียิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบรรลุพระอรหันต์ผู้พร้อมด้วยจตุปฏิสัมภิทาญาณ.

